

PINTÉR Éva – DEUTSCH Nikolett

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ELVEI ÉS AZOK ÉRVÉNYRE JUTÁSA A BANKI GYAKORLATBAN (I. rész)

Az utóbbi évtized globalizált világának versenynyomása, a környezettudatosság szerepének felértékelődése, a befektetői igények és a szabályozási keretrendszer változása újszerű tevékenységi területet nyitott meg a bankok előtt, amit nemzetközi szóhasználatnál élve green bankingnek neveznek. A fenntartható fejlődést támogató projektek banki finanszírozása számos lehetőséget nyit a pénzügyi intézmények számára – hírnév, új ügyfélbázis, kockázatsökkentés, jövedelmezőség növelése –, amennyiben a bankok a fenntarthatóság elveit megfelelően integrálják működési stratégiájukba. A szerzők cikküket elsősorban a társadalmi, gazdasági és környezeti értelemben vett fenntartható fejlődés fogalmi és elméleti tisztázásának, valamint a környezettudatos gazdálkodás bankszférát érintő elveinek összegzésének szánták. Következésképpen először a fenntarthatóság fogalmi körét vizsgálják, felhívva a figyelmet annak összetett értelmezési lehetőségére. A fenntarthatóság értelmezési és elérési modelljeit azért mutatják be széleskörűen, mert véleményük szerint mindegyik releváns a banki gyakorlat vonatkozásában is. Kiemelt fontosságot tulajdonítanak a környezettudatos gazdálkodás banki stratégiába történő integrálásának, melynek alapjait teremthetik meg a cikkben vizsgált nemzetközi irányelvek. Fontosnak tartják megemlíteni, hogy jelen publikációban elsősorban a természeti környezet védelmével kapcsolatos kérdésekre fókuszáltak, és nem volt cél a másik aktuális és tágabb témakör, a bankszektor társadalmi felelősségvállalásának elemzése.

Kulcsszavak: fenntartható fejlődés, zöld bank, banki stratégia

A fenntartható fejlődés elve, követelményrendszere napjainkban kiemelten fontos szerepet tölt be mind a nemzetközi, mind a nemzeti politikaalkotási folyamatokban, és a különböző gazdasági, technológiai, társadalmi, kulturális célok megfogalmazásának, lehetséges elérési útjainak azonosításában. Ennek oka főként abban kereshető, hogy a tudományos közösség, az üzleti élet, a társadalom szereplői, tagjai egyre növekvő mértékben ismerik fel a fenntarthatóságnak, az emberi élet és a természeti környezet jövőbeli egészségének és jólétének biztosításában betöltött jelentőségét. Ugyanakkor fontos azt is megemlítenünk, hogy a fenntartható fejlődés általánosan elfogadott definíciója ez idáig nem került kidolgozásra, illetve a definíciók folyamatos fejlődésen mennek keresztül. A legnépszerűbb definíció a Brundtland Bizottságnak tulajdonítható, mely 1987-ben „Közös jövőnk” című kiadványában határozta meg a fenntartható fejlődés fogalmát.

A kiadvány megjelenése óta eltelt időben definíciók tartalmai jelentek meg a fenntartható fejlődésre vonatkozóan, melyek mind arra tettek kísérletet, hogy bemutassák, mit is érthetünk fenntartható fejlődés alatt, és melyek azok a folyamatok, melyek révén elérhetnénk e kívánt állapotot. Az elmúlt évtizedekben publikációk sokasága látott napvilágot, melyek a vállalatok társadalmi és környezeti felelősségével foglalkoznak. Ugyanakkor a pénzügyi intézmények, bankok környezettudatossága viszonylag kevesebb figyelmet kap, melynek oka elsősorban abban áll, hogy ezek a szervezetek önmagukat alapvetően környezetbarátnak tekintik. Az egyik legnagyobb probléma az, hogy különbség van a vállalati felelősség és a pénzügyi piacok aktuális viselkedése között. Bár egyre több vállalat teszi magáévá a vállalati felelősséget, a pénzügyi szféra sokáig nem ismerte fel, nem jutalmazta, mert az ma is gyakran rövid távú szempontokat követ.

VEZETÉSTUDOMÁNY

Jelen cikk arra tesz kísérletet, hogy bemutassa a fenntartható fejlődés különböző értelmezéseit, a fenntarthatóság elérésének eltérő elméleti megközelítéseit, miközben azonosítani kívánja a zöld bankok megjelenésének motiváló tényezőit, fejlődési folyamatát.

A fenntartható fejlődés értelmezése, a fenntarthatóság koncepciói

A fenntartható fejlődés nemzeti és nemzetközi vizsgálódásainak köszönhetően a fenntarthatósággal kapcsolatosan számos definíció, elv, elméleti keretrendszer, értelmezés látott napvilágot. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül mutatjuk be az elmúlt évtizedben megjelent legismertebb definíciókat.

Az IUCN első megfogalmazása szerint „a fenntarthatóság... úgy határozható meg, mint a bioszféra, és az emberi, pénzügyi, élő és élettelen erőforrások alkalmazásának módosítása az emberi szükségletek kielégítése és az emberi életminőség javítása érdekében. Ahhoz, hogy a fejlődés fenntartható legyen, figyelembe kell venni a gazdasági tényezők mellett a társadalmi és környezeti tényezőket is; az élő és az élettelen erőforrásbázisokat, és az alternatív tevékenységek rövid távú előnyei mellett a hosszú távú előnyöket is.” (IUCN et al., 1980: 1. o.)

Ezt követően a szervezet egy másik definíciót is kidolgozott, melynek értelmében a fenntarthatóság: „az emberi élet minőségének javítása az ökoszisztéma eltartóképességén belül” (IUCN et al., 1991: 10. o.).

A világszerte ismert Brundtland Bizottság által készített jelentés szerint „a fenntartható fejlődés olyan fejlődést jelent, mely lehetővé teszi a jelen generációk igényeinek kielégítését anélkül, hogy azzal veszélyeztetnénk a jövő generációit saját igényeik kielégítésében. Két fő koncepciót foglal magában:

- a szükségletek koncepcióját, különösen a világ szegényeinek alapszükségeit, melynek elsődleges prioritást kell adni, és
- a korlátozás elvét, melyet a technológia és a társadalmi szervezetek állapota állít a környezet azon képességével szemben, hogy a jelen és jövő igényeinek is eleget tehessen.” (WCED, 1987: 43.o.)

Pronk és Haq (1992) értelmezésében a fenntartható fejlődés „olyan gazdasági növekedés, mely egyenlőséget és lehetőséget biztosít a világ valamennyi embere számára, nem csak a kivételes helyzetben lévő kevésnek, anélkül, hogy a Föld véges természetes erőforrásait, eltartóképességét tovább rombolnánk”.

Érdeemes lehet még megemlíteni Solow (1993: 181. o.) meghatározását is, mely szerint „a fenntartható fej-

lődés olyan kötelezettség, melyhez tartanunk kell magunkat, így meg kell hagynunk a jövő számára azt a lehetőséget, vagy kapacitást, hogy olyan jól éljenek, mint mi”.

Rees (1995: 356. o.) az alábbiak szerint fogalmazza meg a globális fenntarthatóság feltételeit:

- „Az ökológiai stabilitás szükségessé teszi, hogy
- a természet termékeinek és szolgáltatásainak gazdaság általi fogyasztása kompatibilis legyen az ökoszisztéma újratermelési mértékével,
- a gazdaság hulladéktermelése az ökoszisztéma elnyelőképességén belül maradjon,
- a gazdasági tevékenységnek védenie kell az ökoszisztéma alapvető élettámogató szolgáltatásait, óvnia kell a biodiverzitást és a Föld ökológiai rendszerét.

A geopolitikai biztonság megköveteli, hogy

- a társadalom eleget tegyen a társadalmi igazságosság, anyagi egyenlőség alapvető standardjainak,
- a kormányzási mechanizmus képes legyen biztosítani az informált polgárok számára a döntéshozatalban való részvételt,
- az emberek pozitív véleményen legyenek a (lokális, globális) társadalmi kohézióról, és osztják a jövőért érzett kollektív felelősség elvét.”

Gudmundsson és Hojer (1995: 273. o.) megközelítése szerint a fenntartható fejlődés tágabb értelmezésére van szükség, azaz a fenntartható fejlődés kibővített elvei szerint a fenntarthatóság egyenlő a természeti erőforrások, valamint az emberi és az ember által alkotott tőke opciós értékének jövő generációk számára való megőrzésével, míg a fejlődés magában foglalja az egyéni élet minőségének javulását, valamint az életminőség egyenlő elosztásának biztosítását is.

A fenntartható fejlődés legnépszerűbb definíciója a Brundtland Bizottságnak tulajdonítható, melynek domináns szemlélete szerint a gazdasági-társadalmi fejlődés és a környezetvédelem egymást kölcsönösen kiegészítő célok, azaz egyik dimenzió sem korlátozhatja a másikat. A különböző döntéshozatali folyamatok során tehát törekedni kell arra, hogy a gazdasági-társadalmi és környezeti dimenziók metszéspontjában hozzuk meg döntéseinket (1. ábra).

Ennek megfelelően a fenntartható fejlődést úgy értjük el, ha a korábbi döntéshozatali elvekhez hozzáadjuk, azokkal integráljuk a környezetvédelmi szempontokat. A probléma az, hogy a környezetvédelem még mindig a gazdasági és politikai területek utolsó szempontjaként jelenik meg. A gazdaság fejlesztése, il-

1. ábra

Forrás: Saját szerkesztés

letve a környezet állapotának megóvása érdekében tett erőfeszítések sajnos még mindig egymással ellentétes tevékenységeknek számítanak. A fenntartható fejlődést támogatók számára alapvető problémaként jelenik meg, hogy a fenntarthatóság elve eltérő jelentéssel bír az egyes emberek számára, és ezek az értelmezések a körülmények változásával eltérő módon alakulnak. Ahogyan Norgaard (1988: 607. o.) fogalmaz, „a környezetvédők azt szeretnék, ha a környezet lenne fenntartható. A fogyasztók azt szeretnék, ha a fogyasztás lenne fenntartható. A munkások azt szeretnék, hogy a munkahelyük legyen fenntartható.” Világos, hogy nincs egyetlen olyan megközelítés, amellyel mindezen kérdésekre megfelelő választ lehetne adni. Így annak érdekében hogy a válasz egy szélesebb társadalmi közegeben elfogadható legyen, minden fontos diszciplína megközelítését figyelembe kell venni.

A fenntartható fejlődés elvét érő korai kritikák (1. Holdren et al., 1995; Redclift, 1991; Toman, 1992) is rámutattak a sokféle értelmezés meglétére, és mindazon elméleti és gyakorlati hiányosságokra, melyek nélkül szinte lehetetlen feladat a fenntarthatóság elérését szolgáló döntéseket meghozni. Ezek a kritikák arra is rávilágítottak, hogy a fenntartható fejlődés olyan tágabb értelmezésére, vizsgálatára van szükség, mely magában foglalja a kulturális, méltányossági, kormányzási szempontokat; a gazdasági tevékenység ökológiai korlátait, a biztonságos élethez való egyéni jogot és a gazdasági fejlődéshez való nemzeti jogot. A fenntartható fejlődés széttagolt, megosztott, multidiszciplináris irodalmának egységesítése érdekében Jabareen (2004) – Meadows (1994) munkájára alapozva – dolgozta ki a fenntartható fejlődés 7 metaforájának (etikai koncepció, természeti tőke, egyenlőség és méltányosság, globális vita, integrált menedzsment, utópia, ökodesign) elméletét, melynek célja, hogy a fenntarthatóság átfogó képét

adja meg. Jabareen metaforáinak egyszerűsége hasznos térképet adhat a fenntartható fejlődés irodalmának rendszerezésére. Míg minden koncepció a fenntartható fejlődés egyfajta szubjektív megközelítését mutatja be, lehetőséget biztosít arra, hogy az előzőekben bemutatott definíciókat is elhelyezzük.

A fenntartható fejlődés felé vezető utak azonosítása

Az elmúlt évtizedekben nemcsak a fenntarthatóság definiálására, hanem a fenntarthatóság elérésére vonatkozóan is számos paradigma látott napvilágot. Jó példa erre, hogy a szakirodalomban számos szerző (1. pl. Schmidheiny, 1992; Von Weissächer et al., 1997) véli úgy, hogy az ökohatékonyan egy olyan utat képvisel, mellyel a fenntartható fejlődés elérhető. Véleményük szerint a piaci eszközöket (pl. adókedvezmények, kereskedhető kvóták rendszere, ökobizonyítványok rendszere), úgy kell átalakítani, hogy azok tükrözzék a termelés, erőforrás-felhasználás, újrahasznosítás, és végső elhelyezés környezeti költségeit is. Az ökológiai modernizáció elve is hasonló nézeteket vall, hiszen azt feltételezi, hogy a meglévő politikai, gazdasági és társadalmi intézmények internalizálhatják a környezetvédelmet, a környezeti törődést (Hajer, 1995: 25. o.).

Az ökológiai modernizáció elmélete hangsúlyozza, hogy az egyes szereplők – állam, ipar, reformorientált környezetvédők, tudomány képviselőinek, – együttműködése elvezethet a gazdasági és környezetvédelmi fejlődés win-win pozíciójához. Érdeemes megjegyezni ugyanakkor, hogy léteznek olyan szerzők is (Spaargaren, 2000; Huber, 2000), akik visszautasítják az ökológiai modernizáció egyszerű hatékonysági módszerré való redukálását, és bemutatják azokat a magasabb szintű strukturális változásokat is, melyek az ökológiai modernizáció révén elérhetővé válnak. Ezek a paradigmák általában véve azt sugallják, hogy a fenntarthatóság elérhető az erőforrások érzékenyebb és innovatívabb használatára, azaz a folyamatos, fokozatos, lépcsőzetes innovációk segítségével.

Ezzel ellentétes véleményen vannak azok a szerzők, akik úgy vélik, hogy a hatékonyság fokozása, javítása nem elegendő feltétele a fenntarthatóság elérésének. Bár lelassíthatja a szennyezési, környezetkárosítási tevékenységeket, de nem képes e folyamatok megállítására, helyreállítására (McDonough – Braungart, 1998), mivel az ökohatékonyan fokozásának elmélete nem fordít figyelmet a fenntartható fejlődés társadalmi dimenziójára (pl. generáción belüli, generációk közötti egyenlőség). Így sokkal strukturálisabb változásokra van szükségünk.

A rendszerek változtatási szemléletének képviselői különböző elméleteket dolgoztak ki arra vonatkozóan, hogyan mehet végbe egy ilyen rendszerváltoztatási folyamat, kik lehetnek a folyamat szereplői, érintettjei, kik felelhetnek a folyamat irányának megadásáért.

A rendszerváltozások „mérnöki megközelítése” azt hangsúlyozza, hogy az alapvető változtatásokat a tervek, szerkezetek paramétereiben, alkalmazott alapelveiben és következményeiben szükséges végrehajtani. McDonough és Braungart (1998) úgy vélik hogy a következő ipari forradalomhoz az „ipari termelés tervezésének” teljesen új módszerére van szükség, azaz szavaikkal élve: „távolítsuk el a szűrőket a csövek végéről, és tegyük őket oda, ahol valójában lenniük kell, a tervezők fejébe” (McDonough – Braungart, 1998). Ez az ipari forradalom véleményük szerint az egyenlőség, a gazdaság, ökológia szempontok együttes figyelembevételén alapul majd. Véleményük szerint olyan új tervezési alapelvek megfogalmazása és alkalmazása szükséges, melyek segítik a veszélyes szennyezéskibocsátások felszámolását és illeszkednek az olyan alapelvekhez, mint a „hulladék egyenlő az alapanyaggal”, vagy a „bölcstől a sárga” elvek. A termékeknel, illetve a termékek egyes elemeinel alkalmazott nem biológiailag lebomló alkatrészeket a minimálisra kell szorítani, és úgy kell megtervezni azokat, mint technológiai alapanyagokat, melyek egy zárt ciklusú ipari körfolyamatban mozognak. Ezek a módszerek arra tesznek kísérletet, hogy alternatívát szolgáltatassanak a jelenlegi, kiaknázó természetű ipari rendszerekkel szemben, és rámutassanak arra, hogyan tudnak az alternatív megoldások alapvetően más tervezési szemléletet tükrözni. Az elméletek fő hiányossága, hogy nem magyarázzák, hogyan tudnak ezek az alternatív tervezési elvek gyökeret eresztetni, önállóan működni. A koncepciók belső fenntarthatósági logikája, illetve a tervezési elvek egyre több kutatást motiválnak, és ösztönzik olyan további elvek kidolgozását, arra vonatkozóan, hogyan lehetne az ipari ökológia elvét integrálni a politikai és menedzsmentelvékbe, elméletekbe (Korhonen et al., 2004).

Az „üzleti megközelítés” kiemeli azon cégek központi szerepét, melyek a fenntarthatóság elveit közvetítik, és azt feltételezik, hogy miután e stratégiák sikeressé, versenyképessé válnak, a diffúzió is megjelenik. A Dow Jones Fenntarthatósági Indexén kiemelkedően teljesítő részvények, és azon vállalatok vezető szerepe, melyek a fenntartható fejlődés elvével összhangban álló stratégiát követnek, és elkötelezettek a vállalati érintettek – alkalmazottak, lakosság, közösségek, állam, vevők – iránt, a vállalatok fennmaradásának központi tényezőjének tekinthető (Hart, 1995). A globális

fenntarthatóság úgy vázolható fel, mint a kreatív rombolás természetes forrása, és a világ szegényeinek szolgálata a multinacionális vállalatok jövőbeli növekedési és profitforrásának tekinthető (Pralhad – Hammond, 2002). Sokan azonban kritizálják azt a nézetet, hogy a multinacionális vállalatok vezethetik a fenntarthatóságra való átállás folyamatát. Welford (1998) például azt hangoztatja, hogy a kapitalizmus jelenlegi struktúrája jelentős mértékben hozzájárult a természeti környezet degradációjához, az egyenlőtlenség és a méltánytalanság növekedéséhez. Ennek megfelelően csak a megfelelő technológiákat alkalmazó, megfelelő értékeket követő, új típusú társadalmi szervezetek és piaci struktúrák javíthatják az életminőséget. Mivel a hagyományos üzleti rendszerek felelősek napjaink számos környezeti és társadalmi problémájáért, a fenntarthatósági átmenethez mindenképpen új utakat kell találnunk (Welford, 1998).

A „kultúra-, illetve értékorientált megközelítés”, illetve annak képviselői kevésbé bíznak abban, hogy az üzleti élet, annak szereplői vezető szerepet tölthetnek be a fenntarthatóság elérésében, és nagy hangsúlyt adnak a társadalmi rendszerek alapvető értékeinek, konvencióinak, gyakorlatainak, rutinjai megváltoztatásának. Az ökológiai értékek anyagi értékekkel való egy szintre, illetve azok fölé helyezése azt mutatja, hogy a tömegtermelés korának értékei alapvetően elváltak, eltávolodtak a természettől. Bár értékeljük, óvjuk a természetet, és tagjai vagyunk/lehetünk különböző környezetvédő csoportoknak, ugyanakkor mindennapjaink során egyre nagyobb mértékben fogyasztjuk, élvezzük az anyagi javakat, életvitelünkkel sokszor negatív hatást gyakorolva a környezetre. A magatartásminták, az életvitel, az uralkodó értékek megváltoztatása alapvető eleme a meglévő rendszer fenntarthatóvá tételének. A fenntarthatóság felé való elmozdulás nemcsak annyit tesz, hogy a jelenlegi, meglévő igényeinket hatékonyabban elégítjük ki, hanem magában kell foglalja ezen igények változtatását, és azok társadalmi beágyazódási módjainak változását is (Shove, 2004; Spaargaren, 2000).

A „technológiai szemlélet” központi szerepet tulajdonít a technológiai fejlődésnek a fenntarthatóság felé vezető változtatási folyamatban. A technológia ugyanis fontos szerepet tölt be a természeti környezet, a társadalom és a gazdaság kapcsolatrendszerében. A technológia ugyanis közvetítőként jelenik meg a gazdaság (igényeket és szükségleteket kielégítő termékek és szolgáltatások nyújtása) és természeti környezet interakciójában, általa válik lehetővé a munka és tőke termelésben való kombinációja (a technológia a munka természetének fontos determinánsa) és az emberi életminőség javítása, ráadásul versenyelőnyt biztosíthat a

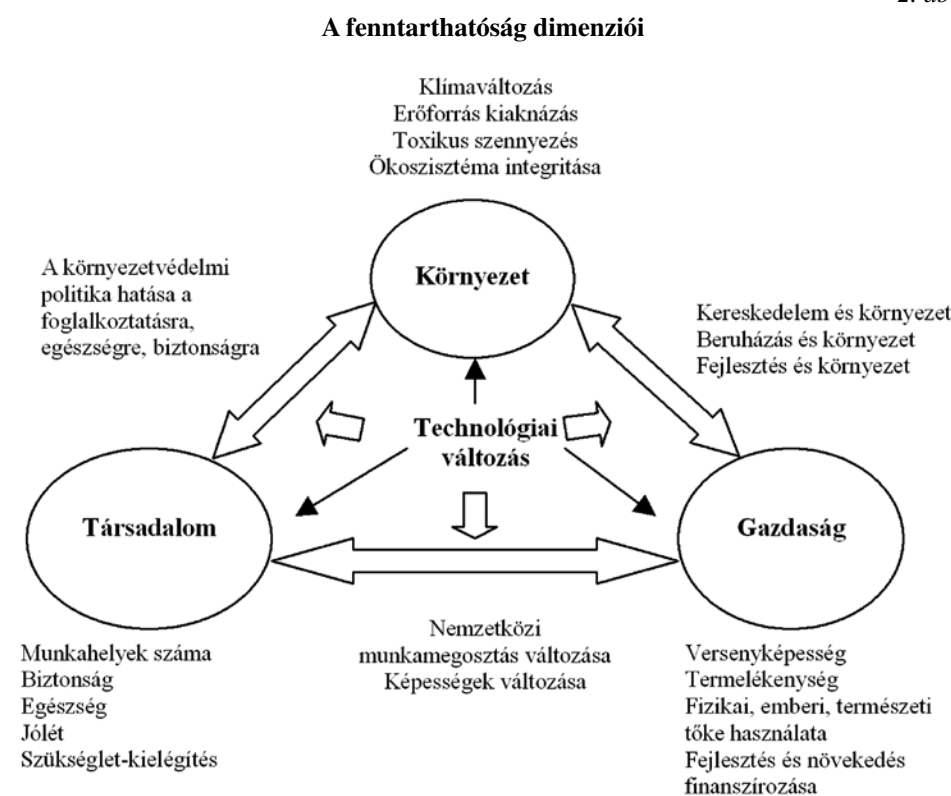
gazdasági szereplők számára. A fenntartható fejlődés fő dimenzióit tehát a technológia, a technológiai változás köti össze egymással, melynek szemléltetésére szolgál a 2. ábra.

Ezen elméletek szerint a radikálisan jobb teljesítménnyel bíró új technológiák kifejlesztése és diffúziója a fő feladat. Ezen megközelítés szerint a fenntarthatóság eléréséhez olyan rendszerbeli változásokra van szükség, melyeket a rendszerinnovációk révén valósíthatunk meg. A rendszerinnovációk a különböző innovációk kombinált összességét jelentik meg, melyek új termékek és szolgáltatások, vagy már meglévő termékek vagy szolgáltatások új módon történő nyújtását teszik lehetővé, miközben új logikát, alapelveket és gyakorlatokat hívnak életre (Berkhout, 2002). A fenntartható rendszerinnovációval foglalkozó kutatások (Kemp – Rip – Schot, 2001; Ashford, 2004; Geels, 2005) a teljes társadalmi rendszert vizsgálják, arra keresve a választ, hogyan lehetséges azok fenntarthatóvá tétele (Deutsch, 2006).

emelt jelentőséggel, mivel az állam alábbi fő funkciói révén gyakorol hatást az adott nemzet fejlődésére:

- támogatja és növeli az oktatási és egészségügyi lehetőségeket,
- fizikai infrastruktúrát, intézményi keretrendszert biztosít,
- nemcsak koordinálja, hanem integrálja is az egyes politikákat, irányelveket,
- beruházásokat finanszíroz, támogatja az áttörő tudományos és technológiai fejlődést,
- az új technológiák gondnokaként jelenhet meg,
- olyan egészséges gazdaságot kell fenntartson, mely megteremti a kielégítő, tartalommal bíró foglalkoztatást,
- csökkenti a szegénységet, mindenki számára elérhető magasabb életminőség lehetőségét támogatja,
- védi a természetet és biztosítja mindenki számára a tiszta levegőhöz, vízhez való hozzáférés lehetőségét, az egészséges, biztonságos otthoni,

2. ábra

Forrás: Ashford (2004: 242. o.) alapján

Az állami/kormányzati szemlélet az intézményi megállapodások természetére fókuszál, melyek akadályozhatják, támogathatják, segíthetik, vezethetik a fenntartható fejlődés felé vezető folyamatot (Ashford, 2004; Dernbach, 1998; Leisinger, 1998). Mindez azért bír ki-

munkahelyi és természeti környezetet,

- biztosítja, hogy a polgárok megfelelő jövedelemhez jussanak,
- biztosítja, ösztönzi a jövő generációk egyenlőséghez való jogát.

Ugyanakkor az intézmények, állami beavatkozások hatékonysága csökkenhet a társadalmi, gazdasági és technológiai fejlődés és az azzal kapcsolatos társadalmi tőkében² bekövetkezett visszaesés eredményeként. Így arra a következtetésre juthatunk, hogy a hatékony intézményi intézkedéseknek alkalmazkodniuk kell a változó környezeti feltételekhez, vagy más szavakkal élve a közjavarok sikeres kormányzása szükségessé teszi, hogy a

különböző szabályozások együtt fejlődjenek (Dietz et al., 2003: 1908. o.).

Természetesen jelen cikk nem kíván állást foglalni a tekintetben, hogy a fenntartható fejlődés mely definíciója, illetve a fenntarthatóság elérésének mely elméle-

ti megközelítése az, amely minden egyes szempontot, nézetet kellőképpen tükröz. Ugyanakkor hangoztatni kívánjuk, hogy a fenntarthatóság elérése, az alkalmazni kívánt eszközök meghatározása szempontjából mindenképpen szükségesnek tartjuk egy általánosan elfogadott definíció kidolgozását.

A banki tevékenységek környezetre gyakorolt hatásai

A bankok tevékenységükkel közvetlenül és közvetetten is hatást gyakorolnak a környezetre. A közvetett hatás a hitelnyújtási folyamat során jelentkezik. Ma már egyre többet hallani felelős befektetésekről, etikus befektetésekről, fenntartható befektetésekről, ökohatékony befektetésekről vagy zöld befektetésekről. Ezen megfogalmazások lényegében ugyanazt a tartalmat jelenik meg, miszerint az ilyen tőkebefektetéseket a rentabilitási szempontokon túl szociális és környezeti aspektusok és kritériumok is orientálják. A brit Socially Investment Forum a felelős befektetéseket a következő módon határozza meg: „A társadalmilag felelős befektetés kombinálja a befektetők pénzügyi célkitűzését a szociális kérdésekben tanúsított elkötelezettségével, mint a társadalmi igazságosság, a gazdasági fejlődés, a béke vagy a tiszta környezet iránti vágyával.”³ Ezzel szemben német nyelvterületen az etikai-környezeti szempontú befektetés kifejezés terjedt el, mely azt tükrözi, hogy másfajta kezdeti megközelítések vezettek el a tartalmilag azonos fogalom megjelenéséhez. Ugyanakkor a témakör még ma is igen képlékeny területnek számít. A svájci SAM Sustainability Grup vezetője például a fentieket integrálva fenntartható befektetésekről beszél, melyek szerinte „olyan vállalatok azonosítása és azokba történő befektetés, amelyek a gazdasági, környezeti és társadalmi tendenciákból származó lehetőségeket kihasználva a veszélyeket menedzselve hosszú távú részvényértéket teremtenek” (Flatz, 2000).

Ezzel szemben a közvetlen hatás a bankok energia, nyersanyag stb. fogyasztását jelenti. A közvetlen hatás jóval kisebb, terhelést jelent a környezetre, mint a közvetett. Egy fenntartható banknak erre is oda kell figyelnie, így elmondható, hogy egy zöld bank ideáltípusa egy olyan pénzügyi intézmény, amely kizárólag környezetbarát befektetéseket kínál, és mindennapi működése során is szem előtt tartja a fenntarthatóságot, a környezetterhelés minimalizálását. De a természeti környezet szempontjából előnyös befektetésekre történő forráski-helyezés mellett a kisebbségek, a fejlődő országok, hátrányos helyzetű csoportok sorsán is igyekszik javítani.

A banki zöldülést tehát számos környezeti innováció segíti. Bár a banki termékek és szolgáltatások

közvetlen módon nem szennyeznek a környezetet, ám a különböző vállalatok, projektek finanszírozása okozta esetleges közvetett környezeti hatásokat figyelemmel kell kísérniük, ellenőrizniük kell. A pénzügyi szférában is megfigyelhető az ún. zöld termék, illetve szolgáltatásinnovációk megjelenése, ide sorolhatók például a megújuló energiahordozók alkalmazását ösztönző vállalatok, az ökoturizmus vagy a kkv-szektorok kedvezményes kölcsönök, hitelek formájában való támogatása. Emellett a különböző bankok a zöldfolyamat-innovációk révén változtathatják meg korábbi pazarló belső működési folyamataikat, új elveket, gyakorlatokat vezethetnek be, melyek a fenntartható fejlődés elveit szolgálják (gondoljunk csak a Banco Itaú brazil bank esetére, mely a napi üzletmenethez a számítógépes nyilvántartás mellett csak újrhasználható papírt alkalmaz). Ugyanakkor a különböző, fenntarthatóság elveit szolgáló környezetbarát vállalatirányítási rendszerek (EMAS, ISO14000) bevezetése, a környezettudatosság elveinek megismerését segítő alkalmazotti tréningek, oktatások növekvő alkalmazása, valamint a fejlődő országok piacaira való belépés és az ottani környezetbarát tevékenységek, politikák támogatása azt mutatja, hogy a bankok is élnek a zöld szociális és strukturális innovációk eszközrendszerével.

Ugyanakkor az új banki termékek és szolgáltatások bevezetése, a működési folyamatok változtatása önmagában nem garantálja egy adott bank tényleges zöldülését, hiszen annak lényeges elemét képezi a banki stratégia zöldítése is.

A fenntartható bank, a fenntarthatóság fokozatai a bankszektorban

A környezettudatos gazdálkodás azt várja el az egyes vállalatoktól, szervezetektől, hogy működésükben a környezeti aspektusok figyelembevételére kiemelt helyet kapjon, döntéshozataluk a profit és a technikai szempontok mellett erkölcsi, etikai megfontolásokat is vizsgáljanak (Deutsch, 2006: 50. o.). Ahogyan Kleiner (1991) is megfogalmazta, egy vállalat csak akkor tekinthető környezettudatosnak, ha nem elégszik meg pusztán a törvényi előírások betartásával, a környezetbarát termékek és szolgáltatások nyújtása mellett folyamatosan arra törekszik, hogy fejlesztései révén termékei, szolgáltatásai, működési folyamatai egyre kisebb negatív környezeti terheléssel járjanak. Banerjee és szerzőtársai (1997) szerint a vállalatok környezeti orientációja csak abban az esetben képes megfelelően érvényre jutni, ha a vállalat természeti környezettel kapcsolatos megfontolásai beépülnek stratégiai terveikbe.

Ennek megfelelően a környezettudatos vagy fenntartható bankok fogalma alatt azokat a pénzügyi szervezeteket értjük, melyek külső és belső működésük stratégiai céljait, beruházási politikáikat, termék- és szolgáltatásfejlesztési, kockázatkezelési és napi tevékenységeik, valamint döntéshozatali folyamataikat integrált részét alkotják a társadalmi érdekek, és fontos számukra a természeti környezet állapotának megőrzése (Deutsch – Pintér, 2007).

A bankok fenntarthatóvá válása egy többlépcsős folyamat eredménye. Míg kezdetben a bankok védekező állásponton vannak, azaz általában véve elutasítják a fenntarthatóságot és mellőzik a környezeti kockázatok figyelembevételét, addig a reaktív bankok a környezeti és szociális tényezőket kockázatként kezelik, ismerik fel, de nem tudják kihasználni az ebben rejlő lehetőségeket. A harmadik lépcső a proaktív bank szintje. Ez a bank felismeri a fenntarthatóságban rejlő lehetőségeket. Az ilyen pénzügyintézetnél már megjelenik a környezeti és társadalmi kockázatok stratégiai menedzselése, így működése némi környezeti és társadalmi értéket is generál. Az utolsó lépcső a fenntartható bank ideája. Ennél a szervezetnél a harmas optimalizálás elve (emberek, bolygó, fellendülés) beépül a bank stratégiájába. Mindez egyfajta hajtóerőt jelent új termékek és szolgáltatások kifejlesztéséhez, melyek pótlólagos hasznat és a piaci részesedés növekedését hozzák el. Az egész szervezet környezeti értékek által hajtott lesz (3. ábra).

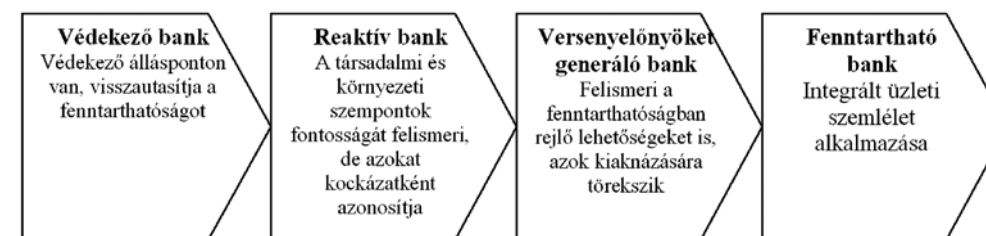
- fenntarthatóság mint értékvezérlő,
- fenntarthatóság mint ügyféligeny,
- fenntarthatóság mint új banki stratégia.

Véleményünk szerint stratégiai szempontból az értékvezérlő és ügyféligeny-alapú fenntarthatósági alapmodellek tartalmilag lefedik egymást, a piaci elvárás kategóriáját képezve. Így a továbbiakban az egyes modellek ez alapján kerülnek bemutatásra.

Adott esemény következményeként integrált fenntarthatóság

Ez a modell arra helyezi a hangsúlyt, hogy bizonyos környezeti események, járjanak azok pozitív vagy negatív következményekkel, kiindulópontját képezhetik a fenntarthatóság banki stratégiába való integrálásának. A kedvező környezetvédelmi adók, támogatások bevezetése, vagy az emberi tevékenység által kiváltott környezeti katasztrófa felhívhatja a társadalom, az ügyfelek figyelmét a környezettudatosság fontosságára. A bankok ezt felismerve beépíthetik a környezetvédelmi szempontokat termékeik, szolgáltatásaik fejlesztésébe, működési folyamataik, stratégiai céljait módosításába. Jó példa lehet erre a svájci Sarasin Bank, melynek felső vezetését – a városban bekövetkezett vegyipari katasztrófát követően – kereste meg „új igényeivel” a lakosság. Bár a bankvezetők személyes koncepcióalkotásában, elgondolásaiban nem jelent meg a környezettudatosság, a környezetbarát termékek

A banki zöldülés folyamata

Forrás: www.aicc.com alapján

A Weber és szerzőtársai (2002) által a vezető bankokkal készített mélyinterjúk alapján a fenntarthatóság banki stratégiába történő integrálásának öt lehetséges modelljét különböztetik meg egymástól, melyek segíthetnek megérteni a bankok fenntarthatóság iránti igényének motivációit, illetve a fenntarthatóságban rejlő lehetőségeket és kockázatokat:

- adott esemény következményeként integrált fenntarthatóság,
- fenntarthatóság mint közösségi misszió,

3. ábra

és szolgáltatások iránti igény felhívta figyelmüket erre a piaci részre. A bank az egyeztetések után megalapította az első „környezeti technikai alapot”, mely azonban nem tűnt sikeresnek. Ezt követően egy olyan alapot hoztak létre, amely a leginkább ökohatékony vállalatok portfóliójából állt. Ennek az alapot a sikere motiválta a későbbi pénzügyi termékek kialakítását, amelyek a portfólióban lévő cégek környezeti és társadalmi teljesítményének mélyreható elemzésén alapult.

Fenntarthatóság mint közösségi misszió

Vannak olyan bankok is, melyek bizonyos közigazgatási szervekkel együttműködve látják el feladataikat. Ezek a bankok hivatalosan olyan nyilvános intézményekkel állnak kapcsolatban, mint az állami, regioná-

lis vagy helyi hatóságok. Általában véve e hatóságok missziójának szerves részét képezik a fenntarthatósági elvek, melyeket a velük kapcsolatban álló bankok is beépítik saját missziójukba, stratégiai céljaik közé. Természetesen a kívülről jövő küldetésnek találkozni kell a belső szándékkal, környezettudatossággal, mely a későbbi környezetbarát termékek és szolgáltatások alapját teremtheti meg. Jól szemlélteti ezt a zürichi kantonbank esete is, melynek missziójában kiemelt helyet kap az adott kanton fenntarthatóvá tétele. Ennek megfelelően a bank környezeti hiteleket és jelzálogtermékeket nyújt, és olyan projektekbe kezd, amelyek figyelembe veszik az adott terület fenntartható fejlődését.

Fenntarthatóság mint piaci elvárás

Mi lehet az oka annak, hogy a fenntarthatóság koncepciója a specializált pénzügyi intézményektől egészen az univerzális tevékenységű transznacionális bankokig terjedhet? Az 1990-es évektől kezdődően a bankok felismerték, hogy a környezet és a fenntarthatóság nemcsak üzleti kockázat, de üzleti lehetőség is. Megfigyelhető az is, hogy a környezettudatos gazdálkodás abban az esetben válik kívánatosná a bankoknál, ha az értékvezérlőként van jelen, piacra jutási (vevők, beruházók elvárják) vagy rendelésselnyerő (vevők, beruházók többletértéket tulajdonítanak neki) jellemzőnek számít, pozitív gazdasági hatásokkal jár, és segíti a bank kedvező imázsának kiépülését. Ennek érdekében kezdtek el egyes bankok fenntartható vagyongazdálkodási termékeket, ökojelzőket és más hasonló termékeket kidolgozni, piacra vinni. Ebben a modellben azonban a környezetbarát termékek/szolgáltatások nem alkotják az üzletmenet alapját, pénzügyileg sincs nagy jelentőségük, az üzleti stratégiát tehát alapjaiban nem befolyásolja a fenntarthatóság, ám a társadalomban pozitív képet alakít ki a szervezetről.

Fenntarthatóság mint új banki stratégia

A környezettudatos gazdálkodás banki stratégiában való megjelenését a banki vezetők belső meggyőződése, saját elvárásai, elgondolásai is vezérelhetik. Ennek legjobb példája az 1980-ban Hollandiában megalapított Triodos Bank. Ez a bank nem kiegészítő helyet szán a környezetbarát termékeknek, szolgáltatásoknak, hanem csak fenntartható üzletekkel, szolgáltatásokkal foglalkozik, stratégiájába, küldetésébe, gyakorlatába a pénzügyi szempontok mellett a társadalmi és etikai perspektívát is beépítette, ezzel új alapelvekre helyezve a teljes banki működést. Fókuszált megkülönböztető stratégiája révén kíván hosszú távú versenyelőnyt biztosítani saját maga számára.

A fenntartható banki működés elvei

Mindezek alapján három olyan elvet azonosíthatunk, melyek egyrészt segítik a fenntarthatóság banki stratégiába és működésbe való integrálását, másrészt a környezettudatos bankok fő vezérelveit képezik:

1. elv: a fenntarthatóság integrálása a banki fő tevékenységbe

A zöld bankok nem jótékonyként tekintenek a fenntarthatóságra vagy a környezettudatos gazdálkodásra, nem csak kiegészítő tevékenységnek tekintik azt. A környezettudatos bankok a környezettudatos gazdálkodás elveit beépítik értékteremtési folyamataikba, melyek a környezetbarát termékek, szolgáltatások és folyamatok formájában nyilvánulnak meg.

2. elv: a fenntarthatóság beépítése az általános üzleti stratégiába

A zöld bankoknál a fenntarthatóság elvei beépülnek a bank általános stratégiájába, ezek befolyásolják a bank céljait. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az univerzális bankból ökobank válik, sokkal inkább arra vonatkozik, hogy a bank a fenntarthatóság elveit hosszú távon mind jövője vonatkozásában, mind tevékenységének valamennyi területén érvényesíteni kívánja.

3. elv: a fenntarthatóság nem szoft tényező, hanem mérhető üzleti eredmény

A környezettudatos bankok fő jellemzője, hogy folyamatosan mérik, értékelik és kommunikálják ügyfeleik felé környezeti tevékenységüket, teljesítményüket, melyhez olyan mutatószámrendszert dolgoznak ki, mely lehetővé teszi számukra mind a korábbi teljesítményükkel, mind a versenytársak tevékenységével való összehasonlítást.

Összegzés

Ahhoz, hogy a bankok fenntartható szemléletet fejlesszenek ki, mindenképpen szükséges, hogy felülvizsgálják a kulcsfontosságú üzleti hajtóerőket, a fenntarthatósági kockázatokat és lehetőségeket. Meg kell fogalmazniuk szervezetük fenntarthatósági értékeit, definiálniuk kell a tevékenységekkel kapcsolatos szabályokat és felelőségeket, és mindezen szempontokat tükröző, megfelelő stratégiát kell kidolgozniuk. Ugyanakkor a fenntarthatósági elveket a gyakorlatban is meg kell jeleníteni, integrálni kell a belső menedzsmentrendszerbe. Természetesen mindez nem valósulhat meg a felső vezetés elkötelezettsége nélkül. Emellett ki kell fejleszteniük a szervezeten belül a tudásmenedzsment

és tanulás azon keretrendszerét, mely segíti a környezettudatos magatartás elveinek megismerését a szervezet minden tagja számára. Olyan szakembereket kell alkalmazniuk, akik fel tudják becsülni a vállalatokban rejlő környezeti kockázatokat, értékelni tudják a működés környezeti hatásait. Fontos szempontként szerepel a fenntarthatósági stratégia külső és belső kommunikálása is. A bankoknak folyamatosan figyelemmel kell kísérniük teljesítményüket, és azt a pénzügyi szempontokat, a környezeti és társadalmi aspektusokat is magukba foglaló kritériumok alapján kell, hogy értékeljék.

Lábjegyzet

¹ Meadows (1994) négy csoportot azonosított, akik eltérő módon közelítik meg a fenntartható fejlődést:

- 1) kékek: szabadpiaci szereplők és technológiai optimisták,
- 2) vörösök: társadalmi érzékenység, minden ember egyenlősége, jóléte vonatkozásában,
- 3) zöldek: környezetvédők, akik az erőforrás-kimerüléssel, szennyezéssel foglalkoznak,
- 4) fehérek: azok összessége, akik nem teljesen vitatják az előzők nézeteit, és a helyi önfenntarthatóságot helyezik előtérbe.

² A társadalmi tőke kifejezés azt az elvet kívánja megragadni, hogy a társadalmi kötelezettségek, és társadalmi normák fontos részét képezik a fenntartható életmód, életvitel alapjának.

³ www.ukisf.org

Felhasznált irodalom

- Ashford, N.A. (2004): Major Challenges to Engineering Education for Sustainable Development: What has to change to make it creative, effective, and acceptable to the established disciplines? *International Journal of Sustainability and Higher Education*, Vol. 5, No. 3, p. 239–250.
- Banerjee, S.B. – Iyer, E.S. – Kashyap, R.K. (2003): Corporate Environmentalism: Antecedents and Influence of Industry Type. *Journal of Marketing*, Apr., p. 106–122.
- Berkhout, F. (2002): Technological Regimes, Path dependency and the Environment. *Global Environmental Change*, Vol. 12., No.1., p. 1–4.
- Deutsch N. (2006): Innovációk a fenntarthatóság szolgálatában, a biomassza mint fenntartható rendszerinnováció. *Vezetéstudomány*, 7–8. szám, p. 50–56.
- Deutsch N. – Pintér É. (2007): Note on the relationship between sustainable development and marketing in the banking sector. *Marketing és Menedzsment*, XLI. évfolyam. 6. szám, p. 85–94.
- Dernbach, J.C. (1998): Sustainable Development as a Framework for National Governance. *Case Western Reserve Law Review*, 49(1).
- Dietz, T. – Ostrom, E. – Stern, P.C. (2003): The Struggle to Govern the Commons. *Science*, Vol. 302., p. 1907–1912.

- Flatz, A. (2000): *Umweltschutz im globalen Wettbewerb*, Berliner Konferenz, 2000
- Geels, F.W. (2005): *Technological Transition and System Innovation, A Coevolutionary and Socio-Technical Analysis*. Edward Elgar, Cheltenham
- Gudmundsson, H. – Hojer, M. (1995): *Sustainable Development Principles and their Implications for Transport*. *Ecological Economics*, 19, p. 269–282.
- Hajer, M.A. (1995): *The Politics of Environmental Discourse*. Oxford University Press, Oxford
- Hart, S.L. (1995): A natural-resource-based view of the firm. *Academy of Management Review* 20, p. 986–1014.
- Holdren, J.P. – Daily, C. – Ehrlich, P.R. (1995): *The Meaning of Sustainability: Biogeophysical Aspects*. in: Munasinghe, W. (ed.): *Defining and Measuring Sustainability: The Biogeophysical Foundations*, World Bank, Washington, DC
- International Union for Conservation and Nature and Natural Resources (IUCN) et al.* (1980): *World Conservation Strategy*, IUCN, Gland
- International Union for Conservation and Nature and Natural Resources (IUCN) et al.* (1991): *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living*, International Union for Conservation and Nature and Natural Resources (IUCN)
- Jabareen, Y. (2004): A Knowledge Map for Describing Variegated and Conflict Domains of Sustainable Development.” *Journal of Environmental Planning and Management*, 47 (4), p. 623–642.
- Kemp, R. – Arundel, A. (1998): *Survey Indicators for Environmental Indicators*. IDEA paper series, 8/1998, Step Group Norway, <http://www.sol.no/step/IDEA>
- Kemp, R. – Rip, A. – Schot, J. (2001): *Construction Transition Paths Through the Management of Niches*. In: Garud, R. – Karnøe, P. (eds.): *Path Dependence and Creation*. Lawrence Erlbaum Associates, London, p. 269–299.
- Kleiner, A. (1991): *What Does it Mean to Be Green*. *Harvard Business Review*, 7–8, p. 38–47.
- Korhonen, J. – von Malmborg, F. – Strachan, P.A. – Ehrenfeld, J.E. (2004): *Management and policy aspects of industrial ecology: an emerging research agenda*. *Business Strategy and the Environment* 13 (5), p. 289–305.
- Leisinger, K.M. (1998): *Sustainable Development at the turn of the century: perceptions and outlook*. *International Journal of Sustainable Development*, 1 (I), p. 73–98.
- McDonough, W. – Braungart, M. (1998): *The NEXT Industrial Revolution*. *The Atlantic Monthly*, 282, p. 4.
- Meadows, D.H. (1994): *Seeing the Population Issue Whole*. in: Mazur, L.A. (eds): *Beyond the Numbers*. Island Press, Washington, D.C., p. 23–33.
- Norgaard, R. (1988): *Sustainable Development: A Co-Evolutionary View*. *Futures*, 20(6), p. 606–620.
- Prahalad, C.K. – Hammond, A. (2002): *Serving the poors*. *Harvard Business Review*, Sep2002, Vol. 80, Issue 9, p. 48–57.

- Pronk, J. – Haq, M.* (1992): Sustainable Development: From Concept to Action. The Hague Report. United Nations Development Program, New York
- Redclift, M.* (1991): The Multiple Dimensions of Sustainable Development. *Geography*, p. 36–42.
- Rees, W.E.* (1995): Achieving Sustainability: Reform or Transformation? *Journal of Planning Literature*, 9(4), p. 343–361.
- Schmidheiny, S.* (1992): Changing Course: A Global Business Perspective on Development and the Environment. The MIT Press, Cambridge
- Shove, E.* (2004) Sustainability, system innovation and the laundry. In: Elzen, B. – Geels, F.W. – Green, K. (eds.): System Innovation and the Transition to Sustainability – Theory, Evidence and Policy. Edward Elgar, Cheltenham: p. 76–94.
- Solow, R.M.* (1993): Economics of the Environment: Selected Readings. Norton & Company, New York, p. 179–187.
- Spaargaren, G.* (2000): Ecological Modernization Theory and Domestic Consumption. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2: p. 323–335.
- Toman, M.A.* (1992): The Difficulty in Defining Sustainability. *Resources*, 106 (Winter), p. 3–6.
- von Weizsäcker E.U. – Lovins, A.B. – Hunter-Lovins, L.* (1997): Factor Four. Doubling Wealth, Halving Resource Use, The New Report to the Club of Rome, Earthscan, London
- WCED* (1987): *Közös jövőnk*, Mezőgazdasági Kiadó, Bp.
- Weber, O. – Reiland, R. – Weber, B.* (2002): Sustainability Benchmarking of European Banks and Financial Service Organisations. UNS-ETH, Working Paper
- Welford, R.* (1998): Corporate environmental management, technology and sustainable development: postmodern perspectives and the need for a critical research agenda. *Business Strategy and the Environment* 7 (1) (1998), p. 1–12.

Cikk beérkezett: 2010. 12. hó

Lektor vélemény alapján véglegesítve: 2011. 2. hó
